EUROPSKA KOMISIJA

Bruxelles,
26.4.2018.

COM(2018)
236 final

KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU, EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA

Suzbijanje dezinformacija na internetu: europski pristup

---

1. UVOD

Izloženost građana velikoj količini dezinformacija, uključujući obmanjujuće i potpuno lažne informacije, jedan je od glavnih izazova s kojima se Europa suočava.

Naša otvorena demokratska društva ovise o javnim raspravama kojima se omogućuje da dobro informirani građani u okviru slobodnih i pravednih političkih procesa izraze svoje mišljenje. Mediji tradicionalno imaju ključnu ulogu u pozivanju vlasti na odgovornost i pružanju informacija na temelju kojih građani mogu oblikovati vlastito mišljenje o društvenim pitanjima te aktivno i učinkovito sudjelovati u demokratskom društvu. Tradicionalni mediji u Europi podliježu cijelom nizu pravila o nepristranosti, pluralizmu, kulturnoj raznolikosti, štetnom sadržaju, oglašivanju i sponzoriranom sadržaju. Demokracija u Europskoj uniji počiva na postojanju slobodnih i neovisnih medija [1] .

U današnje vrijeme internet je znatno povećao obujam i raznolikost vijesti koje su dostupne građanima, ali je i iz temelja promijenio način na koji građani dolaze do vijesti i na njih reagiraju. Osobito mlađim korisnicima internetski mediji služe kao glavni izvor informacija. Laka dostupnost različitih kvalitetnih informacija može učiniti demokratsko društvo participativnijim i uključivijim.

Međutim, nove tehnologije mogu se upotrebljavati, prije svega u okviru društvenih mreža, za širenje dezinformacija u dosad nezabilježenim razmjerima te dosad neviđenom brzinom i preciznošću ciljanog usmjeravanja, pri čemu stvaraju personalizirane informacijske sfere i postaju moćne „komore jeke” u dezinformacijskim kampanjama.

Dezinformacijama se narušava povjerenje u institucije i digitalne i tradicionalne medije te se nanosi šteta demokracijama jer se građanima

onemogućuje donošenje informiranih odluka. Često služe za podupiranje radikalnih i ekstremnih ideja i aktivnosti. Dezinformiranjem se ograničava sloboda izražavanja, što je jedno od temeljnih prava utvrđenih Poveljom Europske unije o temeljnim pravima (dalje u tekstu „Povelja”) [2] . Sloboda izražavanja uključuje poštovanje slobode i pluralizma medija i pravo građana na slobodu mišljenja te primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja tijela javne vlasti i bez obzira na granice.

Kad je riječ o slobodi izražavanja i slobodi medija, primarna je obveza državnih aktera suzdržati se od uplitanja i cenzure te osigurati povoljno okruženje za uključivu i pluralističku javnu raspravu. Zakonit sadržaj, neovisno o tome je li navodno štetan, općenito je zaštićen slobodom izražavanja i treba ga tretirati drugačije od nezakonitog sadržaja, čije uklanjanje može biti opravdano. Kao što je Europski sud za ljudska prava zaključio, to je osobito važno u kontekstu izbora [3] .

Masovnim kampanjama dezinformiranja na internetu u velikoj se mjeri koriste različiti domaći i strani akteri kako bi stvarali nepovjerenje i društvene napetosti, što može imati ozbiljne posljedice na našu sigurnost. Nadalje, dezinformacijske kampanje koje provode treće zemlje mogu biti dio hibridnih prijetnji unutarnjoj sigurnosti, među ostalim i izbornim postupcima, osobito u kombinaciji s kibernapadima. Na primjer, informacijski ratovi izričito se priznaju kao jedna od domena ruske vojne doktrine [4] .

Širenjem dezinformacija manipulira se javnim mišljenjem i tako utječe na procese donošenja politika. Domaći i strani akteri mogu se služiti dezinformacijama za manipuliranje politikama, društvenim raspravama i ponašanjem u područjima kao što su klimatske promjene, migracije, javna sigurnost, zdravlje [5] i financije. Dezinformacijama se može narušiti povjerenje u znanost i empiričke dokaze.

Na Svjetskom gospodarskom forumu 2014. brzo širenje dezinformacija na internetu uključeno je među najvažnijih deset trendova u modernim društvima [6] .

Ako se uzmu zajedno, agregatori vijesti i tražilice u okviru društvenih mreža bili su 2016. glavni način čitanja vijesti na internetu za 57 % korisnika u EU-u. [7] Kad je riječ o mladima, društvene mreže glavni su izvor vijesti za trećinu osoba u dobi između 18 i 24 godine [8] .

S informacijama za koje vjeruju da su lažne ili obmanjujuće više puta mjesečno susrelo se 80 % Europljana. Da je to problem u njihovoj zemlji smatra 85 % ispitanika [9] .

Internetske platforme koje distribuiraju sadržaj, prije svega društvene mreže, platforme za razmjenu videozapisa i tražilice, imaju ključnu ulogu u širenju i umnožavanju dezinformacija na internetu. Te platforme do sada nisu poduzele proporcionalne mjere, odnosno nisu odgovorile na izazov koji proizlazi iz dezinformacija i manipulativnog iskorištavanja infrastruktura platformi. Neke su poduzele ograničene inicijative za sprječavanje širenja dezinformacija na internetu, ali samo u malom broju zemalja i na razini koja pokriva samo mali broj korisnika. Nadalje, postoje ozbiljne sumnje u pogledu toga štite li platforme svoje korisnike u dostatnoj mjeri od neovlaštene uporabe njihovih osobnih podataka od strane trećih osoba, kao što je nedavno razotkriveno u vezi s kompanijama Facebook / Cambridge Analytica. Taj slučaj sada istražuju tijela za zaštitu

podataka zbog rudarenja osobnih podataka više milijuna korisnika društvenih mreža u EU-u i njihova iskorištavanja u kontekstu izbora.

Povećanje broja dezinformacija i ozbiljnost prijetnje utječu na sve veću osviještenost i zabrinutost civilnog društva i u državama članicama EU-a i na međunarodnoj razini. U ožujku 2015. Europsko vijeće pozvalo je visoku predstavnicu na utvrđivanje akcijskog plana za suočavanje s problemom kampanja dezinformiranja koje provodi Rusija [10] , što je rezultiralo osnivanjem radne skupine East Stratcom, koja je po planu postala operativna u rujnu 2015. Europski parlament u svojoj je rezoluciji iz lipnja 2017. pozvao Komisiju da „temeljito analizira trenutačno stanje i pravni okvir u pogledu lažnih vijesti te da ispita mogućnost zakonodavne intervencije u cilju ograničavanja distribucije i širenja lažnog sadržaja” [11] . U ožujku 2018. Europsko vijeće zaključilo je da bi „društvene mreže i digitalne platforme trebale jamčiti transparentnu praksu i potpunu zaštitu privatnosti građana i osobnih podataka” [12] . Zajednička izjava o slobodi izražavanja i „lažnim vijestima”, dezinformacijama i propagandi, koju su 2017. donijeli posebni izvjestitelji koje su imenovale međunarodne organizacije, [13] sadržava ciljanu analizu primjene međunarodnih normi u području ljudskih prava na taj fenomen.

Nekoliko država članica istražuje moguće mjere za zaštitu cjelovitosti izbornih procesa od dezinformiranja na internetu i za osiguravanje transparentnosti političkog oglašivanja na internetu [14] .

Međutim, iako je zaštita izbornog procesa prvenstveno u nadležnosti država članica, jasno je da je zbog prekogranične dimenzije dezinformiranja na internetu potreban europski pristup kojim bi se osiguralo učinkovito i usklađeno djelovanje i zaštitio EU i njegovi građani, politike i institucije.

Ova je Komunikacija sastavljena uzimajući u obzir opsežna savjetovanja s građanima i dionicima. Komisija je krajem 2017. uspostavila stručnu skupinu na visokoj razini zaduženu za pružanje savjeta u tom području. Skupina je svoje izvješće dostavila 12. ožujka 2018. [15] Komisija je pokrenula i opsežno javno savjetovanje, koje je uključivalo i internetski upitnik na koji je zaprimljeno 2986 odgovora [16] , strukturirane dijaloge s relevantnim dionicima [17] i ispitivanje javnog mišljenja koje je Eurobarometar proveo u svih 28 država članica [18] .

Ova Komunikaciji sadržava stajališta Komisije o izazovima povezanima s dezinformiranjem na internetu. U njoj se iznose ključna načela i ciljevi u skladu s kojima bi trebalo usmjeravati mjere za podizanje svijesti javnosti o dezinformacijama i za učinkovito rješavanje tog problema, kao i konkretne mjere koje Komisija namjerava poduzeti u tom pogledu.

2. OPSEG I UZROCI DEZINFORMIRANJA NA INTERNETU

2.1. Opseg

Pojam dezinformacija označava dokazivo lažnu ili obmanjujuću informaciju koja je smišljena, iznesena i širi se radi stjecanja ekonomske koristi ili namjernog zavaravanja javnosti te koja može naškoditi javnom interesu. Šteta javnom interesu uključuje ugrožavanje demokratskih političkih procesa i procesa donošenja politika, ali i javnog dobra kao što su zaštita zdravlja građana EU-a, okoliša i sigurnosti. Dezinformacije ne uključuju pogreške u izvješćivanju, satiru i parodiju, kao ni jasno

naznačene stranačke vijesti i komentare. Ovom Komunikacijom ne dovode se u pitanje primjenjiva zakonska pravila na razini Unije ili na nacionalnoj razini koja se odnose na predmetna pitanja, uključujući dezinformacije nezakonitog sadržaja [19] . Ovom Komunikacijom ne dovode se u pitanje tekući pristupi i mjere koje se odnose na nezakonit sadržaj, uključujući teroristički sadržaj na internetu ili sadržaj koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece.

Da su lažne vijesti općenito problem za demokraciju smatra 83 % Europljana, bilo „zasigurno” (45 %) bilo „donekle” (38 %) [20] .

Prema mišljenju sudionika u javnom savjetovanju koje je provela Komisija, namjerno dezinformiranje u cilju utjecanja na izbore i imigracijske politike dvije su najvažnije kategorije za koje se smatra da bi vjerojatno mogle štetiti društvu. Odmah nakon njih slijede dezinformacije u području zdravstvene politike, politike okoliša i sigurnosne politike [21] .

2.2. Kontekst i glavni uzroci dezinformacija

Naglo širenje dezinformacija posljedica je međusobno povezanih ekonomskih, tehnoloških, političkih i ideoloških čimbenika.

Kao prvo, širenje dezinformacija simptom je širih fenomena koji utječu na društva koja se suočavaju s brzim promjenama. Gospodarska nesigurnost, jačanje ekstremizma i kulturološke promjene uzrokuju tjeskobu i stvaraju okruženje koje pogoduje dezinformacijskim kampanjama i jačanju društvenih napetosti, polarizacije i nepovjerenja. Utjecajne organizacije i agencije (bilo poduzeća bilo države ili nevladine organizacije koje imaju interes u političkim i javnim raspravama, uključujući izvore izvan EU-a) mogu se koristiti dezinformacijama radi manipuliranja političkim i društvenim raspravama. Učinak dezinformacija razlikuje se od društva do društva, ovisno o razini obrazovanja, demokratskoj kulturi, povjerenju u institucije, uključivosti izbornih sustava, ulozi novca u političkim procesima te društvenim i ekonomskim nejednakostima.

Dugoročno, problem dezinformiranja učinkovito će se riješiti samo bude li prisutna jasna politička volja da se ojača kolektivna otpornost u korist naših demokratskih uvjerenja i europskih vrijednosti.

Kao drugo, širenje dezinformacija odvija se u kontekstu medijskog sektora u kojem se događaju velike promjene. Rast platformi koje djeluju u medijskom sektoru snažno utječe na novinare i profesionalne informativne medijske kuće, koji općenito i dalje nastoje prilagoditi svoje poslovne modele i pronaći nove načine za monetizaciju sadržaja. Nadalje, neke platforme preuzele su funkcije tradicionalno povezane s medijskim kućama i ulaze na to novo tržište kao agregatori i distributeri sadržaja, pri čemu nužno ne raspolažu uredničkim okvirima i kapacitetima na razini onih medijskih kuća. U njihovu je ekonomskom interesu obuhvatiti veliku korisničku bazu iskorištavanjem mrežnih učinaka i maksimalno povećati vrijeme koje korisnici provode na njihovim stranicama davanjem prednosti količini informacija u odnosu na njihovu kvalitetu, neovisno o posljedicama.

U razdoblju od 2010. do 2014. ukupni prihodi koje su novinske izdavačke kuće ostvarile od tiskanih publikacija smanjili su se za 13,45 milijardi eura, dok su se digitalni prihodi povećali za 3,98 milijardi eura, što je neto gubitak prihoda od 9,47 milijardi eura (-13 %) [22] . Osim toga,

novinske izdavačke kuće upozoravaju da je aktualno slabljenje industrije već dovelo do ukidanja ili smanjenja njihovih uredničkih timova [23] .

Kao treće, u cilju širenja dezinformacija tehnologijama društvenih mreža manipulira se u tri uzastopna koraka: i. stvaranje dezinformacija ii. umnoživanje putem društvenih mreža i drugih internetskih medija i iii. širenje od strane korisnika.

i. Stvaranje dezinformacija

Dezinformacije su moćno, jeftino i često ekonomski isplativo sredstvo manipulacije. Najpoznatiji slučajevi dosad su uključivali pisane članke, ponekad uz autentične slike ili audiovizualni sadržaj izvađene iz konteksta. Međutim, sada je dostupna nova i cjenovno pristupačna tehnologija s pomoću koje se lako mogu izraditi lažne slike i audiovizualni sadržaj (tzv. „deep fakes", tj. „uvjerljiv krivotvoreni sadržaj") i tako još učinkovitije manipulirati javnim mišljenjem.

ii. Umnoživanje putem društvenih mreža i drugih internetskih medija

Širenju dezinformacija na internetu pridonose razni čimbenici. Mehanizmi za širenje dezinformacija temelje se na sljedećem:

– algoritmima: na kriterije na temelju kojih algoritmi daju prednost prikazu određenih informacija utječe poslovni model platformi, koji prednost daje personaliziranom i senzacionalnom sadržaju koji će najvjerojatnije privući pozornost i koji će korisnici najvjerojatnije podijeliti s drugima. Olakšavanjem dijeljenja personaliziranog sadržaja među istomišljenicima algoritmi neizravno povećavaju polarizaciju i jačaju učinak dezinformacija.

– oglašivanju: današnji digitalni model oglašivanja često se temelji na broju klikova, čime se nagrađuje senzacionalni i viralni sadržaj. Taj se model temelji na oglašivačkoj mreži kojom upravljaju agencije kako bi osigurale pravovremeno plasiranje oglasa na temelju algoritamskih odluka. Na taj se način olakšava objavljivanje oglasa na web-mjestima na kojima se objavljuje senzacionalistički sadržaj kojim se cilja na emocije korisnika, uključujući dezinformacije.

– tehnologiji: internetske tehnologije, primjerice automatizirane usluge (za koje se upotrebljava pojam „botovi"), umjetno pojačavaju širenje dezinformacija. Te mehanizme mogu podupirati simulirani profili (lažni računi) iza kojih ne stoje stvarni korisnici, koje se ponekad koordinira na masovnoj razini (za što se upotrebljava pojam „tvornice trolova").

iii. Širenje od strane korisnika

I sami korisnici imaju ulogu u širenju dezinformacija, koje se obično na društvenim mrežama šire brže jer korisnici obično dijele sadržaj bez ikakve prethodne provjere. Sve veća količina i brzina protoka sadržaja koji se objavljuju na internetu povećavaju rizik nepromišljenog dijeljenja dezinformacija.

Iako najpopularnije portale s vijestima u prosjeku mjesečno čita veća publika, lažne se vijesti šire viralnije. Primjerice, u Francuskoj je jedan portal na kojem se objavljuju lažne vijesti ostvario u prosjeku 11 milijuna

interakcija mjesečno, što je pet puta više od etabliranijih novinskih agencija [24] .

Prema mišljenju sudionika u javnom savjetovanju dezinformacije se lakše šire internetskim medijima jer ciljaju na emocije čitatelja (88 %), mogu utjecati na javnu debatu (84 %) i osmišljene su tako da donose prihode (65 %) [25] .

3. EUROPSKI PRISTUP SUZBIJANJU DEZINFORMIRANJA NA INTERNETU

S obzirom na složenost tog problema i dinamičan razvoj događaja u digitalnom okruženju, Komisija smatra da bi svaki odgovor politike trebao biti sveobuhvatan, da bi trebalo raditi kontinuirane procjene fenomena dezinformiranja i da bi ciljeve politike trebalo prilagoditi njegovu razvoju.

Ne bi se smjelo očekivati da će jedno rješenje biti dovoljno za suočavanje sa svim izazovima povezanima s tim problemom, no, ni nepoduzimanje ikakvih mjera nije prihvatljiv odgovor.

Komisija smatra da bi mjere za rješavanje problema dezinformiranja trebalo usmjeravati u skladu sa sljedećim glavnim načelima i ciljevima:

- Kao prvo, potrebno je povećati transparentnost izvora informacija i načina na koji se informacije stvaraju, sponzoriraju, šire i ciljno usmjeravaju kako bi se osiguralo da građani mogu ocijeniti sadržaj kojem pristupaju na internetu i otkriti moguće pokušaje manipuliranja mišljenjem.

- Kao drugo, potrebno je poticati raznolikost informacija, i to podupiranjem visokokvalitetnog novinarstva, medijske pismenosti i ponovnog uspostavljanja ravnoteže između onih koji informacije stvaraju i onih koji ih distribuiraju, kako bi građani mogli donositi informirane odluke utemeljene na kritičkom razmišljanju.

- Kao treće, poticati vjerodostojnost informacija utvrđivanjem pokazatelja njihove pouzdanosti, prije svega uz pomoć provjerenih prijavitelja nezakonitog i lažnog sadržaja, te poboljšanjem sljedivosti informacija i autentikacijom utjecajnih pružatelja informacija.

- Kao četvrto, potrebno je razraditi uključiva rješenja. Za pronalazak učinkovitih dugoročnih rješenja potrebno je povećati osviještenost i medijsku pismenost, uključiti širok spektar dionika i surađivati s javnim tijelima, internetskim platformama, oglašivačkom industrijom, provjerenim prijaviteljima nezakonitog i lažnog sadržaja, novinarima i medijskim grupama.

Komisija na temelju svih prikupljenih informacija namjerava poduzeti sljedeće mjere. Njima će se dopuniti Opća uredba o zaštiti podataka, koja se u cijelom EU-u počinje primjenjivati od 25. svibnja 2018. i kojom će se ojačati zaštita osobnih podataka korisnika internetskih platformi [26] . U Općoj uredbi o zaštiti podataka pojašnjava se pojam privole te se uvodi ključan koncept transparentnosti obrade. Pojašnjavaju se i usklađuju uvjeti pod kojima se osobni podaci mogu dalje dijeliti („dalje obrađivati”).

3.1. Transparentniji, pouzdaniji i odgovorniji internetski ekosustav

Mehanizmi koji omogućuju stvaranje, umnoživanje i širenje dezinformacija oslanjanju se na nedostatak transparentnosti i sljedivosti u okviru postojećeg platformskog ekosustava i na utjecaj algoritama i modela internetskog oglašivanja. Stoga je važno promicati primjerene promjene u postupanju platformi, veći stupanj odgovornosti informacijskog ekosustava, poboljšanje kapaciteta za brzu provjeru, kolektivno znanje o dezinformacijama te upotrebu novih tehnologija za poboljšanje načina stvaranja i širenja informacija na internetu.

3.1.1. Internetske platforme trebaju djelovati brzo i učinkovito kako bi korisnike zaštitile od dezinformacija.

Od internetskih platformi sve se više očekuje da poštuju ne samo pravne obveze koje proizlaze iz prava EU-a i nacionalnog prava, već i da s obzirom na svoju ključnu ulogu djeluju na primjereno odgovoran način kako bi se osiguralo sigurno internetsko okruženje, kako bi se korisnike zaštitilo od dezinformacija te kako bi ih se izložilo različitim političkim stajalištima.

Općenito, platforme nisu osigurale dostatnu transparentnost političkog oglašivanja i sponzoriranog sadržaja. Također, nisu pružile dovoljno informacija o uporabi tehnika strateškog širenja informacija, kao što su plaćanje utjecajnih osoba i/ili upotreba robota za plasiranje poruka. To je bio glavni razlog zbog kojeg su pojedine države članice i treće zemlje poduzele inicijative usmjerene na donošenje mjera za transparentnost političkog internetskog oglašivanja.

Komisija poziva platforme da znatno pojačaju napore za rješavanje problema internetskog dezinformiranja. Njezino je mišljenje da se samoregulacijom može znatno pridonijeti tim naporima, uz uvjet učinkovite provedbe i praćenja.

Komisija će u tu svrhu poduprijeti izradu ambicioznog kodeksa dobre prakse na temelju ključnih načela koja je predložila stručna skupina na visokoj razini [27] , u skladu s kojim će se internetske platforme i oglašivačka industrija obvezati na ostvarivanje sljedećih ciljeva:

– znatno poboljšanje kontrole prikaza oglasa, posebno kako bi se smanjili prihodi osoba povezanih s dezinformacijama, te ograničavanje mogućnosti ciljanog usmjeravanja političkih oglasa;

– osiguravanje transparentnosti sponzoriranog sadržaja, prije svega političkih oglasa i oglasa povezanih s određenim polemičkim pitanjem; uz to bi trebali postojati repozitoriji sa sveobuhvatnim informacijama o sponzoriranom sadržaju, primjerice o identitetu stvarnog sponzora, utrošenom iznosu i kriterijima za ciljano usmjeravanje oglasa. Trebalo bi uspostaviti slične mehanizme kako bi korisnici mogli razumjeti zašto su bili među ciljanom publikom određenog oglasa;

– jačanje i demonstracija učinkovitosti napora koji se ulažu u zatvaranje lažnih računa;

– omogućivanje korisnicima da lakše procijene sadržaje s pomoću pokazatelja vjerodostojnosti izvora sadržaja, na temelju objektivnih kriterija koje se odobrila udruženja informativnih medija, u skladu s

novinarskim načelima i procesima, te na temelju transparentnosti vlasništva nad medijima i provjerenog identiteta;

– smanjenje vidljivosti dezinformacija omogućivanjem lakšeg pronalaska vjerodostojnog sadržaja;

– uspostava jasnih sustava i pravila za označivanje botova i osiguravanje toga da se njihove aktivnosti ne mogu zamijeniti za ljudske interakcije;

– osnaživanje korisnika s pomoću alata kojima se omogućuje prilagođeno i interaktivno internetsko iskustvo radi lakšeg pronalaska sadržaja i pristupa različitim izvorima vijesti koji predstavljaju različita gledišta; osiguravanje lako dostupnih alata za prijavljivanje dezinformacija;

– osiguravanje da internetske usluge imaju integriranu zaštitu od dezinformacija; to bi trebalo uključivati, primjerice, iscrpne informacije o ponašanju algoritama koji određuju prioritete pri prikazu sadržaja te razvoj ispitne metodologije;

– omogućivanje toga da provjerene organizacije za provjeru činjenica i akademska zajednica imaju pristup platformskim podacima (prije svega putem sučelja za programiranje aplikacija), u skladu s pravilima o privatnosti, poslovnim tajnama i intelektualnom vlasništvu; na taj će način moći bolje razumjeti funkcioniranje povezanih algoritama i bolje analizirati i pratiti dinamiku dezinformacija i njihov utjecaj na društvo.

Mjere za postizanje tih ciljeva moraju strogo poštovati slobodu izražavanja i uključivati zaštitne zaštite mjere kojima se sprječava njihova zlouporaba, primjerice, cenzura kritičkog, satiričnog, drugačijeg ili šokantnog govora [28] . Također, moraju biti strogo u skladu s predanošću Komisije osiguravanju otvorenog, sigurnog i pouzdanog interneta.

Komisija će sazvati višedionički forum o dezinformacijama kako bi uspostavila okvir za učinkovitu suradnju relevantnih dionika, među ostalim i internetskih platformi, oglašivačke industrije, velikih oglašivača i predstavnika medija i civilnog društva, te osigurala preuzimanje obveza u pogledu koordinacije i jačanja napora za rješavanje problema dezinformiranja. Forum bi djelovao odvojeno od EU-ova internetskog foruma o terorističkom sadržaju na internetu. Prvi rezultat tog foruma trebao bi biti paneuropski kodeks dobre prakse u suzbijanju dezinformacija, koji bi trebao biti objavljen do srpnja 2018. kako bi mogao proizvesti mjerljive učinke do listopada 2018. Komisija će ocijeniti njegovu provedbu u okviru opsežnog savjetovanja s dionicima, a na temelju ključnih pokazatelja uspješnosti koji se temelje na prethodno navedenim ciljevima. Pokažu li se rezultati nezadovoljavajućima, Komisija može predložiti daljnje mjere, uključujući mjere regulatorne prirode.

Komisija će paralelno pokrenuti izradu studije radi preispitivanja primjenjivosti pravila EU-a i mogućih nedostataka u području utvrđivanja internetskog sponzoriranog sadržaja. U tom će kontekstu ocijeniti i učinkovitost mogućih alata za utvrđivanje internetskog sponzoriranog sadržaja.

3.1.2. Jačanje provjeravanja činjenica, kolektivnog znanja i sposobnosti praćenja dezinformacija

Provjeravatelji činjenica postali su sastavni dio medijskog vrijednosnog lanca. Provjeravaju i procjenjuju vjerodostojnost sadržaja na temelju činjenica i dokaza te analiziraju izvore i postupke stvaranja i distribucije informacija. Vjerodostojnost provjeravatelja činjenica ovisi o njihovoj neovisnosti i njihovoj usklađenosti sa strogim etičkim pravilima i pravilima transparentnosti.

Gusta mreža jakih i neovisnih provjeravatelja činjenica ključni je preduvjet za stvaranje zdravog digitalnog ekosustava. Provjeravatelji činjenica moraju raditi na temelju visokih standarda, kao što je Kodeks načela Međunarodne mreže za provjeravanje činjenica [29] .

Osim toga, mnogi aspekti dezinformacija i dalje nisu dovoljno analizirani, a pristup podacima internetskih platformi i dalje je ograničen. Za učinkovit odgovor potrebne su čvrste činjenice i dokazi o širenju dezinformacija i njegovu utjecaju. Prikupljanje dodatnih podataka i analiza od strane provjeravatelja činjenica i akademskih istraživača trebali bi uključivati sljedeće aktivnosti:

– kontinuirano promatranje opsega, tehnika i alata te točne prirode i potencijalnog utjecaja dezinformacija;

– identificiranje i mapiranje mehanizama dezinformacija koji pridonose digitalnom umnoživanju;

– doprinos razvoju poštenih, objektivnih i pouzdanih pokazatelja transparentnosti izvora i

– dijeljenje znanja s informativnim medijima, platformama i javnim vlastima kako bi se pojačala svijest javnosti o dezinformacijama.

Ključni su uvjeti pružanje boljeg pristupa podacima internetskih platformi i osiguravanje sigurnog prostora za analizu i razmjenu informacija.

Komisijin prvi korak bit će poduprijeti stvaranje neovisne europske mreže provjeravatelja činjenica kako bi uspostavili zajedničke metode rada, razmjenjivali najbolje prakse, postigli najbolja moguća pokrivenost u cijelom EU-u i sudjelovali u zajedničkim aktivnostima provjeravanja podataka i drugim s time povezanim aktivnostima. Mreža će biti pozvana na sudjelovanje na višedioničkom forumu o dezinformacijama. Komisija će mreži staviti na raspolaganje internetske alate (tj. sigurni zajednički prostor) kako bi omogućila suradnju.

Komisijin drugi korak bit će pokretanje sigurne europske internetske platforme o dezinformacijama koja bi trebala podržavati neovisnu europsku mrežu provjeravatelja podataka i relevantnih akademskih istraživača. Platforma bi trebala ponuditi alate za prekogranično prikupljanje podataka i njihovu analizu te pristup otvorenim podacima u cijelom EU-u, kao što su pouzdane neovisne statističke informacije. To će mreži omogućiti da djeluje kao provjereni prijavitelj nezakonitih i lažnog sadržaja. Time će se isto tako olakšati bolje razumijevanje dezinformacija na internetu i stvaranje strategija utemeljenih na dokazima radi daljnjeg ograničavanja širenja dezinformacija. Komisija će u tu svrhu razmotriti upotrebu Instrumenta za povezivanje Europe i nastaviti raditi na temelju iskustva stečenog u primjeni programa „Sigurniji internet”.

3.1.3. Poticanje odgovornosti na internetu

Identificiranje izvora dezinformacija osiguravanjem njegove sljedivosti tijekom cijelog tijeka distribucije dezinformacija ključno je za odgovornost i povećanje povjerenja u dobavljače informacija koje se može identificirati te poticanje odgovornijeg ponašanja na internetu. Na primjer, korisnik može odabrati da će na internetskim platformama surađivati samo s drugim korisnicima koji su se identificirali.

U tu se svrhu Uredbom o elektroničkoj identifikaciji [30] osigurava predvidljivo regulatorno okruženje za prekograničnu internetsku upotrebu, priznavanje i izvršavanje elektroničke identifikacije, autentikacije i usluga povjerenja na koje se može osloniti radi poticanja razvoja i dobrovoljne upotrebe sustava za sigurnu identifikaciju dobavljača informacija na temelju najviših standarda sigurnosti i privatnosti, uključujući moguću upotrebu provjerenih pseudonima.

Kako bi se olakšalo istraživanje štetnog ponašanja na internetu, kao što je navedeno u Zajedničkoj komunikaciji o kibernetičkoj sigurnosti predstavljenoj u rujnu 2017., Komisija će nastaviti poticati uvođenje internetskog protokola verzije 6 (IPv6), kojim se omogućuje dodjeljivanje jednog korisnika po adresi internetskog protokola. Komisija će ulagati napore u poboljšanje funkcioniranja, dostupnosti i točnosti informacija u sustavima protokola WHOIS [31] koji se odnose na naziv domene i IP adresu, u skladu s nastojanjima Internetske organizacije za dodjeljivanje naziva i brojeva (ICANN) te na način koji je u potpunosti usklađen s pravilima o zaštiti podataka.

Komisija će poticati mrežu za suradnju eIDAS da u suradnji s platformama potiče dobrovoljne internetske sustave koji dopuštaju identifikaciju dobavljača informacija na temelju pouzdanih načina elektroničke identifikacije i autentikacije, uključujući provjerene pseudonime, kao što je predviđeno u Uredbi o elektroničkoj identifikaciji.

Kombinacijom tih mjera pridonijelo bi se ograničavanju kibernapada, koji se često kombiniraju s kampanjama dezinformiranja u kontekstu hibridnih prijetnji.

3.1.4. Iskorištavanje novih tehnologija.

Tehnologije u nastanku dodatno će promijeniti način na koji se informacije stvaraju i distribuiraju, ali imaju i potencijal da odigraju središnju ulogu u dugoročnom rješavanju problema dezinformacija. Na primjer:

– umjetna inteligencija, uz odgovarajući ljudski nadzor, bit će ključna za provjeru, identificiranje i označavanje dezinformacija;

– tehnologije za medije koje će omogućivati prilagodljiva i interaktivna iskustva na internetu mogu građanima pomoći otkriti sadržaj i identificirati dezinformaciju;

– inovativne tehnologije kao što je lanac blokova mogu pomoći očuvati integritet sadržaja, potvrditi pouzdanost informacija i/ili izvora informacija, omogućiti transparentnost i sljedivost i potaknuti povjerenje u vijesti koje se objavljuju na internetu. To bi se moglo

kombinirati s upotrebom pouzdane elektroničke identifikacije, autentikacije i provjerenih pseudonima i

– kognitivni algoritmi koji upravljaju informacijama koje su relevantne za kontekst, uključujući točnost i kvalitetu izvora podataka, poboljšat će relevantnost i pouzdanost rezultata pretraživanja.

Komisija djeluje u području tehnologija u nastanku, pogotovo kroz svoju inicijativu interneta sljedeće generacije [32] .

Komisija će za mobilizaciju tih tehnologija u potpunosti iskoristiti radni program Obzora 2020. Nadalje, Komisija će istražiti i mogućnost dodatne potpore pri uvođenju alata za suzbijanje dezinformacija, ubrzavajući vrijeme potrebno za stavljanje na tržište inovativnih aktivnosti velikog učinka i potičući sklapanje partnerstava između istraživača i poslovnog sektora.

3.2. Sigurni i otporni izborni postupci

Sigurnost izbornih postupaka, što je temelj naše demokracije, zahtijeva posebnu pozornost. Dezinformacije su sada dio većeg broja alata koji se koriste za manipuliranje izbornim postupcima, kao što su hakerski napadi ili deformacija web-mjesta ili dobivanje pristupa osobnim podacima o političarima i njihovo objavljivanje. Operacije koje su kibernetski omogućene mogu se upotrebljavati da bi se kompromitirao integritet javnih informacija i spriječilo identificiranje izvora dezinformacija. To je ključno tijekom izbornih kampanja u kojima zbijeni raspored može spriječiti pravodobno otkrivanje dezinformacija i odgovor na njih.

Zadnjih su godina taktike manipulacije internetom i dezinformiranja otkrivene tijekom izbora u najmanje 18 država, a „taktika dezinformiranja pridonijela je tome da se već sedmu godinu za redom smanjuju ukupne internetske slobode” [33] .

Imajući na umu izbore za Europski parlament u 2019. Komisija potiče [34] nadležna nacionalna tijela da utvrde najbolje prakse za identifikaciju i smanjenje rizika od kibernapada i dezinformacija u izbornom postupku te za upravljanje njima. U skupini za suradnju koja je osnovana u skladu s Direktivom o sigurnosti mrežnih i informacijskih sustava („Direktiva NIS”), države članice počele su mapirati postojeće europske inicijative o kibersigurnosti mrežnih i informacijskih sustava koji se koriste za izborne postupke, u cilju izrade dobrovoljnih smjernica.

Kolokvij o temeljnim pravima koji će se održati 26. i 27. studenoga 2018. bit će posvećen temi demokracije. Raspravljat će se o ključnim elementima inkluzivnih i zdravih demokratskih društava, uključujući mogućnosti i izazove u području informirane i pluralističke demokratske rasprave koji su rezultat digitalizacije te raspravu o negativnom učinku propagande.

Komisija će pokrenuti kontinuirani dijalog kako bi državama članicama pomogla u upravljanju rizicima povezanima s demokratskim izbornim postupkom koji proizlaze iz kibernapada i dezinformacija, pogotovo s obzirom na takve postupke u državama članicama i tijekom europskih izbora u 2019. To će uključivati:

– odgovarajuće dodatne aktivnosti nakon prve razmjene s državama članicama na konferenciji o najboljim izbornim praksama održanoj 25. i

26. travnja 2018.;

– osiguravanje potrebne potpore radu skupine za suradnju NIS u području kibersigurnosti izbora, u suradnji s Agencijom Europske unije za mrežnu i informacijsku sigurnost. Ta bi skupina krajem 2018. trebala izraditi zbirku praktičnih preporuka i mjera koje države članice mogu provesti kako bi osigurale životne cikluse izbora.

– konferenciju na visokoj razini s državama članicama o kiber prijetnjama izborima koja će se održati krajem 2018., pod pokroviteljstvom radne skupine za sigurnosnu uniju.

3.3. Poticanje obrazovanja i medijske pismenosti

Cjeloživotni razvoj ključnih i digitalnih kompetencija, posebice mladih ljudi, ključan je za jačanje otpornosti naših društava na dezinformacije.

U Akcijskom planu za digitalno obrazovanje koji je Komisija donijela u siječnju 2018. [35] ističu se rizici koje dezinformacije predstavljaju za nastavnike i učenike/studente te hitna potreba za razvijanjem digitalnih vještina i kompetencija svih učenika uključenih u formalno ili neformalno obrazovanje. U Europskom referentnom okviru digitalnih kompetencija za građane koji je izradila Komisija utvrđuje se kombinacija vještina koje su potrebne svim učenicima, od informacijske i podatkovne pismenosti do stvaranja digitalnih sadržaja, internetske sigurnosti i boljitka [36] .

Većina sudionika u javnom savjetovanju smatra da mjere koje internetske platforme mogu poduzeti i koje bi imale jak učinak na sprječavanje širenja dezinformacija uključuju obrazovanje i osposobljavanje korisnika za bolji pristup i upotrebu internetskih informacija te informiranje korisnika o generiranju sadržaja ili njihovu širenju putem bota [37] .

Zbog prekogranične dimenzije dezinformacija potrebno je da EU podupire širenje dobre prakse u državama članicama kako bi se povećala otpornost građana, a Komisija može dodatno pojačati svoje mjere usmjerene na mlade i odrasle:

· Komisija upravlja stručnom skupinom za medijsku pismenost i podupire pilot projekte kao što je ‘Media Literacy for All’ („Medijska pismenost za sve”) [38] .

· Direktivom o audiovizualnim medijskim uslugama prepoznaje se važnost medijske pismenosti, [39] a cilj je njezine revizije pojačati mjere praćenja koje tijela država članica poduzimaju u pogledu medijske pismenosti [40] .

· Komisija podržava niz inicijativa, uključujući putem programa Erasmus+, na teme internetske sigurnosti, digitalnog boljitka i digitalnih vještina kojima je cilj poticanje kritičke svijesti građana, a pogotovo mladih, u pogledu digitalnog okruženja, što pomaže u jačanju digitalne medijske pismenosti.

· Države članice, socijalni partneri i obrazovne organizacije dijele iskustva i dobru praksu o digitalnom obrazovanju u okviru radne skupine EU-a za digitalne vještine i kompetencije [41] .

· Komisija potiče države članice da mobiliziraju sredstva i u svoje obrazovne politike uključe digitalno građanstvo, medijsku pismenost, razvoj vještina kritičkog mišljenja u internetskom okruženju i

aktivnosti podizanja svijesti o dezinformacijama i tehnikama internetskog umnoživanja. Potpora za nastavnike, uključujući obuku i dijeljenje dobre prakse ključna je u tom pogledu.

Osim toga, Komisija planira sljedeće:

– poticati neovisne provjeravatelje činjenica i organizacije civilnog društva da školama i nastavnicima osiguraju obrazovne materijale.

– u kampanju #SaferInternet4EU [42] uključiti ciljane inicijative o dezinformacijama na internetu.

– organizirati Europski tjedan medijske pismenosti u cilju podizanja svijesti i potpore prekograničnoj suradnji među relevantnim organizacijama.

– izraditi izvješće o medijskoj pismenosti u kontekstu primjene Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama.

– surađivati s Organizacijom za gospodarsku suradnju i razvoj, u okviru postupka Programa za međunarodnu procjenu učenika, da bi se istražilo mogućnost uključivanja medijske pismenosti u kriterije koje ta organizacija primjenjuje u svojim usporednim izvješćima.

– dodatno poticati rad Koalicije za digitalne vještine i radna mjesta [43] kako bi se podržale digitalne vještine, uključujući za sudjelovanje u društvu.

– nastaviti provedbu Akcijskog plana za digitalno obrazovanje [44] i nastaviti podržavati inicijative kao što je pripravništvo Digitalna prilika [45] , čiji je cilj jačanje digitalnih vještina i svijesti Europskih građana, a posebice mlađe generacije, i poticanje zajedničkih vrijednosti i uključenosti.

3.4. Podupiranje kvalitetnog novinarstva ključan je element demokratskog društva

Važnu ulogu u pružanju kvalitetnih i raznolikih informacija građanima imaju kvalitetni informativni mediji, uključujući javne medije, i novinarstvo. Osiguravanjem pluralističkog i raznolikog medijskog okruženja mogu razotkriti dezinformacije, osigurati protutežu i smanjiti njihov utjecaj.

U digitalnom okruženju koje se stalno razvija potrebno je ulagati u kvalitetno novinarstvo, jačati povjerenje u ključnu društvenu i demokratsku ulogu kvalitetnog novinarstva u mrežnom i izvanmrežnom okruženju te poticati kvalitetne informativne medije da istražuju inovativne oblike novinarstva.

Prema istraživanju Eurobarometra građani smatraju da su tradicionalni mediji najvjerodostojniji izvor vijesti: predvodi radio (70 %), a slijede televizija (66 %) i tiskane novine i časopisi (63 %). Najmanje vjerodostojnim izvorima vijesti smatraju web-mjesta za objavljivanje videozapisa (27 %) i internetske društvene mreže (26 %). Mlađi ispitanici skloniji su vjerovanju vijestima i informacijama do kojih dolaze na internetu [46] .

Potrebno je i uravnotežiti odnos medija i internetskih platformi. To će se omogućiti brzim odobrenjem reforme autorskih prava u EU-u, kojom će se poboljšati položaj izdavača i osigurati pravednija raspodjela prihoda između nositelja prava i platformi, čime će se pomoći prije svega informativnim medijima i novinarima da monetiziraju svoj sadržaj.

Novinari i medijski stručnjaci trebali bi bolje iskoristiti mogućnosti koje pružaju nove tehnologije i razviti potrebne digitalne vještine kako bi mogli upotrebljavati analitiku podataka i društvenih mreža i tako poboljšati traženje i provjeru činjenica.

Konačno, za pružanje kvalitetnih informacija i zaštitu novinara u javnom interesu veoma su važni javna potpora medijima i postojanje javnih medija. Mjere potpore koje su države članice donijele u cilju ostvarivanja ciljeva od zajedničkog europskog interesa, kao što su sloboda i pluralizam medija, proglašene su spojivima s pravilima EU-a o državnim potporama (vidjeti odluke Komisije o državnim potporama u području medija [47]).

Države članice potiču se da razmotre donošenje horizontalnih programa potpore radi uklanjanja tržišnih nedostataka koji ugrožavaju održivost kvalitetnog novinarstva i mjere potpore posebnim aktivnostima, primjerice u cilju osposobljavanja novinara ili inovacija u području proizvoda i usluga.

Postojećim pravilima [48] pojašnjavaju se uvjeti pod kojima države članice mogu odobriti javnu potporu. Kako bi se povećala transparentnost i predvidljivost provedbe državnih potpora u tom području, Komisija će staviti na raspolaganje javnosti internetski repozitorij s upućivanjima na primjenjiva pravila o državnim potporama i relevantne prethodne predmete. Osim toga, u registru transparentnosti bit će dostupne redovito ažurirane informacije o potporama koje su odobrile države članice. [49]

Komisija će 2018. objaviti poziv na podnošenje prijedloga za proizvodnju i širenje kvalitetnog informativnog sadržaja na temu EU-a putem podatkovno utemeljenih informativnih medija.

Na temelju rezultata tekućih projekata Komisija će istražiti mogućnosti za povećanje financiranja u korist inicijativa kojima se podupiru sloboda i pluralizam medija, kvalitetni informativni mediji i novinarstvo, uključujući inicijative u području vještina, osposobljavanja novinara, novih tehnologija za redakcije i podatkovnih platformi za suradnju.

Priručnik Agencije za temeljna prava o izvješćivanju iz perspektive temeljnih prava namijenjen medijskim stručnjacima sadržavat će preporuke, savjete i alate koji novinarima mogu poslužiti u rješavanju etičkih dilema, uključujući problem dezinformacija, iz perspektive temeljnih prava.

3.5. Suzbijanje prijetnji od unutarnjeg i vanjskog dezinformiranja s pomoću strateške komunikacije

Komuniciranje i jačanje osviještenosti od strane javnih tijela sastavni je dio odgovora na problem dezinformiranja. Za suzbijanje lažnih diskursa strateško se komuniciranje, osim na otkrivanje i analizu podataka, mora oslanjati i na odgovarajuće aktivnosti informiranja. Mjerama opisanima u odjeljku 3.1 pridonijet će točnosti i pravovremenosti otkrivanja i analize dezinformacija na internetu te će omogućiti strateško komuniciranje na temu Europe i politika EU-a.

To je osobito važno jer je EU često meta kampanja dezinformiranja osmišljenih kako bi se oslabile njegove institucije, politike, mjere i vrijednosti. Izvori takvih aktivnosti mogu biti unutarnji ili vanjski, akteri privatni ili javni, a te aktivnosti dezinformiranja provode i na području EU-a i u trećim zemljama. Kao što je već navedeno, u okviru Europske službe za vanjsko djelovanje 2015. uspostavljena je radna skupina East Stratcom koja se bavi suzbijanjem tekućih kampanja dezinformiranja koje provodi Rusija, što je prepoznato kao važna dimenzija tog izazova. Nadalje, 2016. u okviru Obavještajnog i situacijskog centra EU-a osnovana je jedinica EU-a za otkrivanje hibridnih prijetnji (Hybrid Fusion Cell) koja se bavi praćenjem i suzbijanjem hibridnih prijetnji povezanih sa stranim akterima, uključujući dezinformacije, i s manipuliranjem političkim odlukama u EU-u i njegovu susjedstvu. Zajedno s nedavno osnovanim Europskim centrom izvrsnosti za suzbijanje hibridnih prijetnji, te institucije čine temelj pojačanog europskog odgovora [50] i važan su element suradnje EU-a i Organizacije Sjevernoatlantskog ugovora u jačanju europske otpornosti, koordinacije i spremnosti na hibridne prijetnje.

Komisija će u suradnji s Europskom službom za vanjsko djelovanje ojačati svoje sposobnosti u području strateškog komuniciranja tako što će prvo poboljšati unutarnju koordinaciju svojih komunikacijskih aktivnosti u području suzbijanja dezinformacija.

Komisija će u suradnji s Europskom službom za vanjsko djelovanje proširiti tu suradnju, svoje znanje i aktivnosti na druge institucije EU-a te, uporabom odgovarajućih mehanizama, na države članice. Za osmišljavanje aktivnosti informiranja usmjerenih na suzbijanje lažnih diskursa o Europi i dezinformacija unutar i izvan EU-a mreža će se koristiti podacima prikupljenima u okviru sigurnih internetskih platformi za dezinformacije iz odjeljka 3.1.2.

Komisija će u suradnji s Europskom službom za vanjsko djelovanje i zajedno s državama članicama istražiti dodatne mogućnosti za razvoj strateških komunikacijskih odgovora i drugih mehanizama kako bi se izgradila otpornost i suzbile sistematične kampanje dezinformiranja i hibridno utjecanje stranih država na građane i subjekte u EU-u.

Komisija će u lipnju u suradnji s Europskom službom za vanjsko djelovanje izvijestiti o napretku u jačanju sposobnosti za suočavanje s hibridnim prijetnjama, uključujući u području kibersigurnosti, strateškog komuniciranja i protuobavještajnih djelatnosti.

4. ZAKLJUČAK

Slobodan pluralistički informacijski ekosustav koji dobro funkcionira i temelji se na visokim profesionalnim standardima neophodan je za zdravu demokratsku raspravu. Komisija prati prijetnje našim otvorenim i demokratskim društvima povezane s dezinformacijama. U ovoj Komunikaciji utvrđuje se sveobuhvatan pristup kojim se želi odgovoriti na te ozbiljne prijetnje promicanjem digitalnog ekosustava utemeljenog na transparentnosti i davanjem prednosti kvalitetnim informacijama, osnažiti građane u kontekstu dezinformacija i zaštititi naše demokracije i procese oblikovanja politika. Komisija poziva sve relevantne aktere da znatno pojačaju svoje napore u cilju primjerenog rješavanja tog problema. Komisija smatra da će se prethodno navedenim mjerama, provedu li se

učinkovito, znatno pridonijeti suzbijanju dezinformiranja na internetu. Komisija će nastaviti svoj rad u tom području.

Do prosinca 2018. izvijestit će o ostvarenom napretku. U tom će se izvješću razmotriti i potreba za daljnjim mjerama kako bi se omogućilo kontinuirano praćenje i ocjenjivanje opisanih mjera.

---

(1) http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-50/2016-fundamental-colloquium-conclusions_40602.pdf
(2) Povelja, članak 11. Člankom 6. stavkom 1. Ugovora o Europskoj uniji Povelji se daje obvezujuća snaga i utvrđuje da „ima istu pravnu snagu kao Ugovori”.
(3) Vidjeti, primjerice, predmet Bowman protiv Ujedinjene Kraljevine (141/1996/760/961) http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58134 .
(4) https://www.rusemb.org.uk/press/2029
(5) Kad je riječ o nesklonosti cijepljenju, Komisija predlaže Preporuku Vijeća s posebnim mjerama za praćenje i rješavanje problema dezinformiranja u tom području. Vidjeti COM (2018) 245/2.
(6) http://reports.weforum.org/outlook-14/top-ten-trends-category-page/10-the-rapid-spread-of-misinformation-online/ .
(7) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/eurobarometer-internet-users-preferences-accessing-content-online .
(8) Digital News Report 2017 (Izvješće o digitalnim vijestima za 2017.), Reuters Institute, https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/risj-review/2017-digital-news-report-now-available .
(9) http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/ 2183 .
(10) http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/20/conclusions-european-council/
(11) http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0272+0+DOC+PDF+V0//EN .
(12) http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/03/23/european-council-conclusions-22-march-2018/ .
(13) Zajednička izjava o slobodi izražavanja i „lažnim vijestima”, dezinformacijama i propagandi, http://www.osce.org/fom/302796?download=true .
(14) Neke države članice donijele su ili planiraju donijeti mjere u području političkog oglašivanja. Među tim mjerama je i nedavno doneseni nacrt francuskog zakonodavnog akta o lažnim informacijama i neobvezujuće smjernice koje je predložilo talijansko regulatorno tijelo.
(15) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation .
(16) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/summary-report-public-consultation-fake-news-and-online-disinformation .
(17) https://ec.europa.eu/epsc/events/high-level-hearing-preserving-democracy-digital-age_en i https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/fake-news .
(18) http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/2183 .
(19) Preporuka Komisije od 1. ožujka 2018. o mjerama za suzbijanje nezakonitih internetskih sadržaja (C(2018) 1177 final), https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/commission-recommendation-measures-effectively-tackle-illegal-content-online .
(20) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/first-findings-eurobarometer-fake-news-and-online-disinformation .
(21) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/summary-report-public-consultation-fake-news-and-online-disinformation .
(22) http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=17211 .
(23) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/public-consultation-role-publishers-copyright-value-chain-and-panorama-exception .
(24) Measuring the reach of "fake news" and online disinformation in Europe (Mjerenje dosega „lažnih vijesti” i dezinformacija na internetu u Europi), Reuters Institute https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/measuring-reach-fake-news-and-online-disinformation-europe .
(25) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/summary-report-public-consultation-fake-news-and-online-disinformation .
(26) Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ.
(27) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation , str. 32 izvješća stručne skupine na visokoj razini .
(28) Kako je Europski sud za ljudska prava istaknuo, sloboda izražavanja ne primjenjuje se samo na informacije i ideje koje se odobravaju ili su neuvredljive, već i na one koje mogu „uvrijediti, šokirati ili uznemiriti”. Handyside protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 5493/72 (7. prosinca 1976.), § 49.

(29) Kodeks načela Međunarodne mreže za provjeravanje činjenica (International Fact-Checking Network (IFCN) Code of Principles) namijenjen je organizacijama koje redovito objavljuju nepristrana izvješća o točnosti izjava javnih ličnosti i važnih institucija te drugih izjava od društvenog interesa koje su u širem optjecaju: https://www.poynter.org/international-fact-checking-network-fact-checkers-code-principles .

(30) Uredba 910/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. srpnja 2014. o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutarnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ.

(31) https://whois.icann.org/en

(32) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/next-generation-internet-initiative .

(33) Freedom on the net 2017 report, (Izvještaj o slobodi na internetu za 2017.) Freedom house, https://freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2017 .

(34) Preporuka Komisije od 14. veljače 2018. o poticanju europskog karaktera i učinkovite provedbe izbora 2019. za Europski parlament https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2018%3A045%3ATOC .

(35) https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/digital-education-action-plan.pdf .

(36) https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp/digital-competence-framework .

(37) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/summary-report-public-consultation-fake-news-and-online-disinformation .

(38) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/2016-call-proposals-pilot-project-media-literacy-all

(39) U Direktivi o audiovizualnim medijskim uslugama navodi se da „je potrebno poticati razvoj medijske pismenosti u svim dijelovima društva i pažljivo pratiti njegov napredak" (uvodna izjava 47.).

(40) Vijeće je u svoj opći pristup uključilo obvezu država članica da potiču i poduzimaju mjere za razvoj vještina medijske pismenosti. U okviru revizije Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama suzakonodavci upravo raspravljaju o tom zahtjevu.

(41) https://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/expert-groups/digital-skills-competences_en

(42) https://www.betterinternetforkids.eu/web/portal/saferinternet4eu .

(43) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-skills-jobs-coalition .

(44) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/specific-actions-digital-education-action-plan .

(45) https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-opportunity-traineeships-boosting-digital-skills-job .

(46) http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/2183 .

(47) Komisija je prije svega odobrila potporu novinskim agencijama (npr., SA.30481, državna potpora agenciji Agence France-Press (AFP), Francuska, http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=3_SA_30481), opće programe potpore u području tiska (npr. SA.36366, Potpora proizvodnji i inovacijama u području tiskanih medija, Danska, http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=3_SA_36366) i programe usmjerene na publikacije s ograničenim prihodima od oglašavanja (npr., SA.47973, dekret iz 2015. o potpori francuskom tisku, Francuska, http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=3_SA_47973).

(48) Kad je riječ o javnim radiodifuzijskim uslugama, objavljene su posebne detaljne smjernice (Komunikacija Komisije o primjeni pravila o državnim potporama na javne radiodifuzijske usluge, SL C 257 od 27. listopada 2009., str. 1). Ovisno o vrsti predviđene potpore, mogu biti relevantne i smjernice za potpore u području istraživanja, razvoja i inovacija (Komunikacija Komisije – Okvir Zajednice za državne potpore za istraživanje i razvoj i inovacije, SL C 198 od 27. lipnja 2014., str. 1.) i Uredba o općem skupnom izuzeću (Uredba Komisije (EU) br. 651/2014 od 17. lipnja 2014. o ocjenjivanju određenih kategorija potpora spojivima s unutarnjim tržištem u primjeni članaka 107. i 108. Ugovora , SL L 187 od 26. lipnja 2014., str. 1, kako je izmijenjena Uredbom Komisije (EU) 2017/1084 od 14. lipnja 2017., SL L 156 od 20. lipnja 2017., str. 1.).

(49) Stranica za javno pretraživanje baze podataka „Transparentnost državnih potpora": https://webgate.ec.europa.eu/competition/transparency/public/search/home?lang=en .

(50) Zajednički okvir za suzbijanje hibridnih prijetnji: odgovor Europske unije, Zajednička komunikacija Europskom parlamentu i Vijeću od 6. travnja 2016., JOIN(2016) 18 final, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=en .